

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
кандидатки юридичних наук,
доцентки Жорнокуй Валентини Григорівни
на дисертацію Сікори Вікторії Євгенівни на тему:
«Правове регулювання діяльності загальних зборів учасників (акціонерів)
корпорації», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в
галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Основною метою корпоративного законодавства є забезпечення справедливого балансу інтересів між усіма учасниками корпоративних відносин на всіх стадіях життєвого циклу таких юридичних осіб (включаючи створення, управління (функціонування) та припинення). Зміни корпоративного законодавства в Україні, євроінтеграція нашої країни та гармонізація її законодавства, що регулює корпоративні правовідносини зумовлюють потребу у новому погляді на низку теоретичних та практичних проблем, у тому числі й з'ясування ролі та функцій загальних зборів учасників (акціонерів) у координатах корпоративного управління.

Як і норми, що забезпечують функціонування корпорацій, так і практика їх застосування є достатньо динамічними. Згодом виявляються особливості правовідносин щодо управління такими організаціями та виникає потреба у з'ясуванні сутності і кола повноважень органів та осіб, що здійснюють відповідну діяльність. Одним із таких органів є загальні збори учасників (акціонерів). При цьому ні чинне законодавство, ні правова доктрина, ні правозастосовна практика у низці випадків не дають чіткої відповіді на питання, пов'язані з їх створенням та діяльністю, а саме щодо процедурних особливостей організації, проведення та прийняття рішень в різних організаційно-правових формах корпорацій, окреслення кола підстав та порядку визнання недійсними їх рішень та правових наслідків такого визнання тощо. У контексті викладеного дисертація Вікторії Євгенівни Сікори «Правове регулювання діяльності загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації» присвячена актуальній, досить складній та не у повному ступені дослідженій у вітчизняній науці цивільного права темі.

Незважаючи на наявність певного наукового доробку у вітчизняній доктрині цивільного права з обраних питань (В. А. Васильєва, В. В. Васильєва, О. В. Гарагонич, А. В. Зеліско, О. І. Зозуляк, О. Р. Ковалишин, Л. В. Сіщук, І. В. Спасибо-Фатєєва, та ін.), не була поставлена крапка в окресленій дисертанткою проблематиці. Такий стан справ зумовлюється: а) значною динамікою корпоративних відносин та системою нормативних актів, що їх забезпечують; б) розширенням кола повноважень органів корпорацій та прав і обов'язків їх учасників (акціонерів); в) відсутністю стабільності позицій судових інстанцій щодо визначення повноважень органів корпорацій, порядку їх прийняття, оскарження та визнання недійсними.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній, правотворчій та правозастосовній діяльності щодо з'ясування сутності та особливостей корпоративного управління загалом, а також специфіки функціонування та кола повноважень загальних зборів як органу корпорації безпосередньо. Крім того результати цього дисертаційного дослідження варто використовувати в навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Корпоративне право», а також при підготовці та написанні навчальних посібників, підручників, практикумів, курсів лекцій, планів практичних занять із зазначених навчальних дисциплін.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційне дослідження В. Є. Сікори «Правове регулювання діяльності загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації» містить наукові положення, які мають теоретичне значення і практичну спрямованість. Науковою новизною відзначається зміст поданого для обговорення та захисту дисертаційного матеріалу через призму особливостей визначення правового становища загальних зборів як основного органу корпорації, їх повноважень, механізму прийняття рішень, а також визнання недійсними таких рішень.

Авторкою правильно визначені об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. Методологічну основу роботи становлять філософські підходи, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи та засоби пізнання, які були застосовані цілком обґрунтовано, що дозволило дисертантці зробити вірні та аргументовані висновки.

Ознайомлення зі змістом рецензованої дисертації дозволяє зробити висновок про сумлінність здобувачки при її написанні. В. Є. Сікора вдало оперує вмінням критично оцінювати наукові позиції з тих чи інших питань, які досліджуються у роботі. Порівнюючи різні точки зору науковців, авторка у багатьох випадках формулює власну позицію та є толерантною у дискусії з іншими фахівцями. З огляду на це з позитивного боку слід звернути увагу на чисельність використаних джерел (197 найменувань), досліджених нею при обґрунтуванні зроблених у дисертації висновків.

Правильний, послідовний порядок подачі матеріалу дозволив побудувати переконливу систему аргументації, що відображає як найбільш відомі в цивілістиці підходи щодо вирішення проблематики дослідження, так і власну авторську позицію.

Важливим, з наукової точки зору, є висновок авторки про доцільність усунення нормативної неузгодженості між загальним цивілістичним та спеціальним підходами у визначенні компетенції загальних зборів акціонерів, оскільки норма ЦК України фактично дублює положення Закону України «Про акціонерні товариства», але не повністю корелює зі спеціальним регулюванням акціонерних товариств, що руйнує принцип законодавчої ієрархії та суперечить вимогам внутрішньої узгодженості нормативно-правової системи (с. 20 дисертації).

Варто підтримати й думку про необхідність впровадження в українське корпоративне право інституту повторних загальних зборів зі зниженим кворумом (мінімальна частка голосуючих акцій (понад 30%), необхідна для правомочності зборів у разі неявки на первинні збори), що унеможливить блокування діяльності акціонерних товариств через відсутність кворуму (с. 22,

71–75, 80, 203 дисертації).

Схвальних відгуків заслуговує підхід дисертантки щодо обґрунтування тези про потребу у закріпленні єдиного підходу до термінології «органи управління» та «органи товариства», а саме: визначення загальних зборів як вищого органу товариства та системного розмежування понять «органи управління» та «органи товариства», відносячи до останніх поряд з управлінськими й контрольні органи (с. 23, 35, 53, 198 роботи).

Цікавими та такими, що заслуговують на увагу, є й інші висновки та пропозиції, зокрема щодо:

– визначення підстав для застосування скороченої процедури скликання позачергових загальних зборів акціонерів шляхом конкретизації підстав (с. 22, 42, 65–69, 80 дисертації);

– існування двох концептуально різних механізмів прийняття загальними зборами рішень: у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю – більшістю чи іншою кількістю голосів від усіх учасників товариства; в акціонерних товариствах – від зареєстрованих для участі у зборах присутніх акціонерів (с. 154 роботи);

– визнання рішень загальних зборів актами корпоративного управління, які одночасно поєднують ознаки правочину та внутрішнього локального акта компанії, а також породжують певні правові наслідки для юридичної особи, її учасників (акціонерів) та інших стейкхолдерів (с. 204 дисертації).

Ступінь обґрунтованості наукових положень засвідчують висновки зроблені за результатами дослідження. Про позитивне значення дисертації свідчить ґрунтовний аналіз як цивільного та корпоративного законодавства, так і наукової літератури щодо обраної теми. Додатково робота супроводжується аналізом матеріалів доктрини та іноземного законодавства (Австрія, Велика Британія, Італія, Німеччина, Польща, Франція та ін.).

Положення, винесені на захист, відповідають вимогам щодо наукової новизни. Стиль викладення положень дозволяє усвідомити їх зміст і новизну. Здобутком дисертації, безперечно, є її високий науково-теоретичний рівень,

практична спрямованість. Робота написана грамотно, сприймається легко та з інтересом. Добре оформлений список використаних джерел.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення й висновки, сформульовані у дисертації В. Є. Сікори, оприлюднено у 8 наукових публікаціях, з яких: 4 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України. Вивчення наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, дає підстави для висновку про повноту викладу в них наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота В. Є. Сікори свідчить про ґрунтовне опрацювання нею чинного законодавства України та іноземних держав, матеріалів правозастосовної практики України. У дисертаційній роботі наявні посилання на відповідні джерела інформації в разі творчого використання ідей, розробок, тверджень інших авторів, дотримано вимоги законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. В роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату чи інших проявів академічної недоброчесності.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження. Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить низку положень, оцінок, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх авторкою, що спонукає до дискусії, а саме:

1. Дисертаційне дослідження має назву «Правове регулювання діяльності загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації». При цьому в роботі, крім категорії «корпорація», активно використовуються поняття «компанія» та «юридична особа корпоративного типу». Аналіз змісту дисертаційного дослідження свідчить про вивчення авторкою проблематики створення та

функціонування загальних зборів виключно в акціонерних товариствах та товариствах з обмеженою відповідальністю. У зв'язку з викладеним додаткового обґрунтування потребує авторське розуміння:

а) співвідношення категорій «корпорація», «компанія» та «юридична особа корпоративного типу», з урахуванням того, що у загальних висновках (п. 1) обстоюється позиція, що корпорація – це підприємницьке товариство ...;

б) визначення місця повного товариства, командитного товариства та виробничого кооперативу як підприємницьких товариств чи серед корпорацій, чи компаній, чи юридичних осіб корпоративного типу.

2. У підрозділі 1.1. «Система органів управління юридичної особи корпоративного типу» на с. 26 зроблено наголос на тому, що «доцільно першочергово з'ясувати сам зміст поняття юридична особа корпоративного типу, яке дуже часто ототожнюють з терміном корпорація». Однак, дисертантка не дає чіткої відповіді на поставлене завдання, навіть детально аналізуючи категорії «корпорація» (с. 26–29) та «корпоративні права» (с. 29–30).

Незважаючи на те, що авторка, для доведення існування «юридичних осіб корпоративного типу», бере за основу праці В. А. Васильєвої, О. І. Зозуляк, Л. В. Сіщук, виділяючи такі ознаки як «сукупність певних прав» (с. 30, 52), «відносини участі» (с. 31), «майновий компонент» (с. 31), «складний механізм корпоративного управління» (с. 31), з незрозумілих причин не проаналізована одна з останніх праць у цій сфері, в якій досить докладно вивчені та визначені критерії кваліфікації корпоративних відносин (Жорнокуй Ю. М. Визнання критерію «членство» єдиним для кваліфікації корпоративних відносин: проблемні аспекти. *Право і безпека*. 2024. № 2).

Висновок дисертантки, заснований на позиціях В. А. Васильєвої та І. В. Спасибо-Фатєєвої, що «віднесення певної юридичної особи до корпоративного типу пов'язано з наявністю між засновниками (учасниками) та юридичною особою стійкого майнового правового зв'язку у вигляді *майнових та немайнових прав*» (с. 32) не свідчить про існування корпоративних прав (бо на них, як мінімум, авторка не акцентує увагу) та корпоративність устрою

відповідної юридичної особи (с. 32). У такому разі юридичними особами корпоративного типу варто визначати й об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, і будь-які кооперативи.

3. Певну дискусію викликає й позиція дисертантки, за якою «удосконалено науковий підхід до розуміння загальних зборів учасників (акціонерів) як *центрального* органу корпорації, через який *реалізується її цивільна дієдатність*» (п. 7 наукової новизни, с. 22, 79). Дискусійність вказаної позиції полягає у тому, що законодавець чітко закріплює, що загальні збори – це вищий (ч. 1 ст. 26 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 1 ст. 29 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), а не «центральный» орган (як це пропонує дисертантка на с. 42, 79, 198). Тим більше, що авторка згадує про загальні збори учасників і як вищий орган корпорації (с. 23 (п. 11 «набули подальшого розвитку»), 49). Незважаючи на те, що загальні збори є одним із органів, який формує волю корпорації, правозастосовна практика та теорія корпоративного права виходять із того, що цивільну дієдатність корпорації реалізує її виконавчий орган (ст. 92 ЦК України, ч. 2 ст. 62 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. 39 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), а не загальні збори (як це стверджує авторка).

4. На с. 110 дисертації звертається увага, що «швидкий темп реформування без належної гармонізації до українських реалій спричинив низку *колізій, прогалин і техніко-юридичних неточностей*, які створюють ризики як для акціонерів, так і для стабільності корпоративних відносин загалом». Ознайомлення з підрозділом 2.1.1 «Особливості організації та проведення загальних зборів акціонерів» не дає можливості чітко окреслити позицію авторки, які конкретні колізії, прогалини та техніко-юридичні неточності вбачаються в нормативному забезпеченні організації та проведення загальних зборів акціонерів. Адже аналіз дисертанткою Закону України «Про акціонерні товариства», Порядку скликання та проведення електронних загальних зборів акціонерів; Порядку скликання та проведення дистанційних

загальних зборів акціонерів та Порядку скликання та проведення очних загальних зборів акціонерів, склали враження, що жодних проблемних аспектів не існує взагалі. Вказівка ж авторки на недостатню правову визначеність питань ідентифікації акціонерів як резидентів, так і нерезидентів (с. 110) та вирішення цього питання через стандартизацію механізму ідентифікації акціонерів шляхом запровадження єдиного державного реєстру акціонерів як учасників електронних зборів (с. 111), на нашу думку, призведе до ще більших проблем, оскільки створення чисельних реєстрів ще не свідчить про прозорість їх дії, а швидше про бюрократизацію процесу ідентифікації.

Зазначені зауваження до положень дисертації не впливають на позитивну оцінку роботи в цілому, натомість спрямовані на стимулювання дисертантки до подальших поглиблених наукових досліджень в окресленій сфері наукових інтересів. Також вони можуть бути предметом наукових дискусій вчених-юристів та практичних працівників. Здобувачка наукового ступеня В. Є. Сікора володіє достатніми теоретичними знаннями, має необхідний практичний досвід застосування законодавчих положень, що стали предметом її дослідження, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, її текст відповідає вимогам щодо логічної послідовності викладення матеріалу. Зроблені авторкою висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. У дисертації сформовано теоретичні положення, які відображають особливості правового становища загальних зборів учасників (акціонерів) в системі органів корпорації, правові механізми прийняття ними рішень, а також визнання їх недійними та внесено пропозиції з удосконалення законодавства України, що свідчить про нове вирішення авторкою відповідного наукового завдання.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження В. Є. Сікори відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право», робота

пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Керуючись викладеним вище, вважаю, що дисертація Сікори Вікторії Євгенівни на тему «Правове регулювання діяльності загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка – Сікора Вікторія Євгенівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки Харківського національного

університету внутрішніх справ

В. Г. Жорнокуй